

osnovu Vukove koncepcije mnogobrojnih pitanja iz ove oblasti, jer je »osnovne vidove vlastitih izučavanja Vuk... izneo uglavnom jasno i bez ikakve rezerve«. Dodaje se da u nekim Vukovim napisima ima ponegdje i kontradiktornih tvrdjenja, netačnih generalizacija, mjestimičnih nedostataka erudicije, pomanjkanja zaključaka i obrazloženih sudova i sl., što se, međutim, može objasniti namjenom pojedinih napisa i vremenom njihova postanka, »kad je nauka o našem narodnom pesništvu bila tek u svojoj prvoj fazi razvitka« — kako autor tačno zaključuje.

Kao predgovor objavljuje se informativan i dobro napisan članak »Prva interresovanja Vuka Karadžića za srpske narodne pesme«.

Najveći i osnovni dio knjige ispunjen je Vukovim tekstovima. Tu su na okupu svi njegovi predgovori izdanjima narodnih pjesama i napomene uz pojedine pjesme, najave njegovih zbirki, posvete, polemike, recenzije, posebni članci o narodnim pjesmama, članci o junacima, o hajducima, članci iz »Rječnika«, izbor iz korespondencije i dr. Na okupu su tekstovi koji će pri svakom prelistavanju i ponovnom čitanju, premda su znalcu naše narodne poezije većim dijelom već poznati, skrenuti svakij put iznova pažnju na ovo ili ono dotle nezapaženo Vukovo gledište ili neprijemljivi podatak. Ujedno će knjiga stručnjaku poslužiti kao praktičan priručnik s okupljenim Vukovim člancima koji su inače rasuti u mnoštvu izdanja — da mu prištedi traganje i odlazak u biblioteku radi kakva pojedinačnog navoda.

Knjiga će, nema sumnje, poslužiti i kao podloga za teorijska uopćavanja, za valorizaciju Vukovih pogleda na našu narodnu poeziju — o čemu se načelno govori u pogovoru. Ali je tu valorizaciju obavezno trebala već ova knjiga sadržavati. Vukovi tekstovi, naime, ipak ne govore tako jasno sami o sebi kao što je u pogovoru rečeno. Čitalac koji nije sam istraživač i specijalizirani poznavalac (a upravo njemu su takvi izbori prvenstveno namijenjeni) teško će se snaći u mnoštvu tekstova bez posebne unutarnje organizacije po načinu grupiranja; u svim onim povijesnim, prosječnome čitaocu nejasnim kontekstima koji se odnose na Vukovo vrijeme i njegove lične prilike; u fragmentarnim izvacima; u izdvojenim Vukovim komentarima uz pjesme kojih u knjizi nema; u primjerima što se samo periferno ili čak i nikako ne odnose na narodne pjesme (npr. tekstovi predaja i opisi običaja — osobito u člancima iz Rječnika). Tek uz jedan opći sintetičan pogled na sadržane Vukove tekstove bila bi ova knjiga istinski korisna čitaocu iz širih krugova. A uz pretpostavku da je taj pogled originalan rezultat vlastitih traganja — što se od Marinkovića bez rezerve može očekivati — knjiga bi bila značajna i za stručnjake.

Iz prethodnoga našeg izlaganja proizlazi još jedno otvoreno pitanje: kriterij odabiranja građe. Trebalo se ograničiti na one priloge koji zaista sadrže Vukove poglede na narodnu poeziju, a izostaviti primjere što govore o popratnim okolnostima pojedinih izdanja, objašnjavaju imena junaka, kazuju prozne narodne predaje i sl. Ili je primijenjene kriterije trebalo bar obrazložiti.

Napokon, još jedna zamjerka: Vuk je svoje zbirke, u poznatim povijesnim okolnostima, za koje mi danas, ukoliko nismo suviše skučeni i uskogrudni, možemo imati razumijevanja, objavio pod imenom srpskih pjesama, premda su pjesme priličnim dijelom bile i hrvatske. Razumljivo je da se njegove zbirke i danas izdaju pod svojim klasičnim imenom. No nije opravdano da današnji autori sami u svojim tekstovima narodnu poeziju i prozu iz Vukovih zbirki i članaka nazivaju samo srpskom, pogotovo ako istovremeno, kao npr. u ovoj knjizi, donose i zapise s Velebita i iz Dalmacije (poimence Sinja, Lovreća, Kaštela, Dubrovnika itd.), kao i Vukove napomene o bugarskim (zapravo tačnije pirinskomakedonskim) narodnim pjesmama.

Marinkovićeva knjiga, gledana u cjelini, nije ispunila sva očekivanja što ih je izvrsna zamisao jednoga takvog izdanja obećavala, ali će ipak vrlo korisno poslužiti. Knjizi je dodan i bibliografski pregled Vukovih pjevača koji će, premda nije sasvim potpun, biti također od koristi istraživačima.

Maja Bošković-Stulli

DO NEBA DRVO. Hrvatske narodne pripovijetke iz Vojvodine. Sakupio i obradio BALINT VUJKOV. Osvit, Subotica 1963.

Balint Vujkov objavio je prije ove knjige već pet posebnih zbirki bunjevačkih i vojvodanskih narodnih pripovijedaka prema svojim vlastitim zapisima (te zbirke, kao i ostale autorove publikacije, citiraju se u ovim dvjema njegovim knjigama: Šaljive hrvatske narodne pripovijetke (bunjevačke), Subotica 1958; Hrvatske narodne

pripovijetke iz Vojvodine, Subotica 1960). Dodamo li da se broj stranica njegovih objavljenih pripovijedaka približava broju 2.000 i da one potječu iz osebnije, za istraživača veoma zanimljive bunjevačke sredine, te da ih je u razdoblju od otprilike tri decenija skupljao domaći sin, zaljubljen u svoj zavičaj i izvrstan poznavalac njegova života — naš će stručni interes za te zbirke znatnije porasti.

U pogovoru zbirci »Do neba drvo« izlaže autor svoje poglede o tome kako treba skupljati narodne pripovijetke. Budući da su ti pogledi ključ za potpunije razumijevanje njegovih tekstova, mi ćemo ih djelomice citirati. Skupljač mora »probrati, sintetizirati, objediniti, adekvatno tipizirati materiju... izvući oplemenjenu materiju...«. On treba »da pronade najprikladnijeg pripovijedača ili ukoliko se tokom vremena ta grada rasitnila, dijelom zamaglila, izgubila pojedine kamičke sjajnog mozaika — da sve to potraga, provjeri i opet salije u skladnu cjelinu«. Skupljaču je to ne samo pravo nego i obaveza, inače se izvrgava opasnosti »da postane običan zapisivač, naturalistički arhivar možda lošeg pripovijedanja«.

Nema potrebe da se sada teoretski raspravlja o opravdanosti tih teza i o piščevim iluzijama prema kojima je skupljaču moguće vremenom rasitnjenu i zamagljenu građu saliti ponovo u skladnu cjelinu, sintetizirati je, tipizirati itd. Shvaćanja koja su u prošleme stoljeću, u danima početaka folkloristike, bila razumljiva i jedino moguća, a sada su dio historije te znanosti, nisu ovom zgodom toliko važna sama po sebi. No obratimo li se tekstovima zbirke, nećemo ih moći mimoći.

Čitajući pripovijetke Vujkovljevih zbirki, poznavalac narodnih pripovijedaka osjeća stalno žaljenje i nemoć pred tim »sintetiziranim, tipiziranim i ponovo salivenim cjelinama« koje su zamaglile autentičnu pripovijetku, onu koju Vujkov na bunjevačkom području svestrano pozna, godinama se njome bavi, ali na žalost zbog svojih koncepcija o skupljačevim zadacima nije o njoj dao ono svjedočanstvo koje je bilo u njegovim rukama.

Zapravo, i na sreću, među tim pripovijetkama postoje velike razlike. Od onih što djeluju kao da su literatura, prvenstveno dugačkih bajki (za koje je M. Stojković u svome inače pohvalnom prikazu u Zborniku za nar. život i običaje knj. 40, 1962, napisao da su »često razvučene, prenatrpane, katkad i do dosade, preduge, kao što su duge i široke bunjevačke ravnice... , nikad dosta nevjerovatne i nemoguće«, uz »svakojake epizode, pretvorbe, hiperbole«) pa do kraćih šaljivih pripovijedaka koje u znatnom dijelu primjera djeluju mnogo autentičnije. U ovoj najnovijoj zbirci prevladavaju ove druge, i to je dobro. Podjela se, međutim, ne može izvršiti tako mehanički. Autorove intervencije postoje očito i u jednim i u drugim slučajevima, samo što nisu svuda jednake. Prije svega — i same čudesne bajke razlikuju se među sobom. Vujkov, koji je inače i sam pisac, ima razvijen smisao za realistične detalje, za crtanje sredine i socijalnih odnosa, za jedri i pomalo grubi seljački humor, što se u šaljivim pripovijetkama susreće inače također, pa ako pisac štogod sam doda i ako ne pretjera u tome, onda se to ne osjeća uvijek kao veća smetnja; ali je sasvim drukčiji slučaj s bajkama — koje imaju svoj stil i svoje zakone oblikovanja (sa specifičnim načinima očitovanja i realnih životnih prilika). Kada se u čudesnim bajkama, od kojih neke u ovoj knjizi obuhvaćaju čak više od 40 stranica, iznose veoma opširne i razvučene žanr-sličice i rezonatorska razmatranja o životu, onda oni zvuče »falš« (bez obzira na to potječu li od autora zbirke ili možda djelomice od kojega pripovijedača već veoma dalekog od tradicije i pravoga stila bajke — što mi ne možemo s potpunom sigurnošću razlučiti u svakome pojedinom slučaju). Uz to su neke od tih bajki takve da ni po tipu ne odgovaraju tradicionalnim sižeima, nego gomilaju fantastične epizode u n'čim nesputanoj igri fabuliranja, pa u njima samo likovi zmajeva, vila itd. podsjećaju na narodnu bajku (takva je, npr., priča br. 22. Zmajevska krv). U drugima su motivi tradicionalne bajke vidljivi, ali utopljeni u sasvim slobodnoj fabuli (npr. br. 28. Zapečko i br. 121. Do neba drvo). U trećim primjerima siže je u glavnim obrisima vjeran tradiciji, ali stil i pojediniosti nisu (npr. br. 42. Dica zlatne kose).

Novelističke i šaljive pripovijetke u zbirci ili bar priličan njihov dio mnogo su bliži onim narodnim pripovijetkama koje inače poznamo, a neki su tekstovi u zbirci čak veoma dobri — jednostavni, izvorni, svježi i neopterećeni razvučenim razmatranjima (npr. priče P. Gajdasića, Marije Fratić, Antone Pekanović i još neke). Znatan je broj i takvih šaljivih priča u knjizi kojima siže nije tradicionalan, nego su potekle iz kakve lokalne životne zgrade; one su mahom veoma dobre, kazuju

mного o životu i društvenim prilikama a i o oblicima pučkog pripovijedanja. Ipak, i među šaljivim pričama ove zbirke autorske su intervencije u više slučajeva štetele.

Željeli bismo na kraju objasniti da se u ovoj prilično strogoj općoj ocjeni ne radi o znanstvenome jednostranom činstvu. Sitne popravke stila i jezika ne bismo autoru uopće zamjerili. Jednako tako znamo vrlo dobro da se autentičnim bilježenjem ne može prikupiti baš tako velik broj dobrih tekstova, prikladnih za antologije i zbirke namijenjene širem krugu čitača. Ali ih ipak ima, čak izvrsnih primjera. I bilo bi bolje da je Vujkov objavio samo probrani i opsegom znatno manji broj najboljih pripovijedaka, no pretežno onakvih kako se na izvoru pripovijedaju (a sve ono ostalo, što nije prikladno za publiciranje u tim zbirka, da je također vjerno pribilježio, pa makar i kao »običan zapisivač...«, arhivar, kako bi se i to sačuvalo za potrebe znanosti). Strogo sudimo baš zato jer su Vujkovljeva predanost tom radu i zaslužna dugogodišnja djelatnost takve da je teško prežaliti ono što je u njegovim zbirka ipak promašeno.

O jeziku ove zbirke nismo posebno govorili jer o tome treba da svoju riječ reknu stručnjaci dijalektolozi. Vujkov je nesumnjivo odličan poznavalac svoga rod-nog bunjevačkog govora, pa će — i u njegovoj vlastitoj interpretaciji — jezik nje-govih zbirki biti vrijedan izvor za upoznavanje dijalekta. Može li se to reći i za pripovijetke sa širega vojvođanskog područja, ocijenit će oni koji te govore poznaju bolje od mene.

Na kraju evo i međunarodne klasifikacije onih pripovijedaka koje se mogu razvrstati dijelom adekvatno, a dijelom po približnoj sličnosti s Aarne-Thompsonovim tipovima: br. 1 = AT 1082 + 1072 + 1071 + 804 B + 330 IV (posve sličnu pripovijetku zapisala sam god. 1957. u Gorjanima kraj Đakova; pripovijedač ju je na-vodno pročitao u knjižici »Siromašni Matija«, kupljenoj god. 1919. u Osijeku); br. 2 = AT 1241; br. 5 = AT 425 A; br. 6 = AT 1810 (1810 A* i dr.); br. 7 = usp. AT 1210 + 1319*; br. 8 = AT 306; br. 9 = AT 2201; br. 10 = AT 1865; br. 11 = AT 1030* + Eberhard—Eorativ 199; br. 12 = AT 1960 B; br. 14 = AT 1568*; br. 17 = usp. AT 1696; br. 19 = AT 1807 + 1807 A; br. 20 = usp. AT 1319*; br. 21 = AT 1337; br. 23 = Vuk, IV drž. izd., 1937, str. 296—297; br. 26 = AT 1567; br. 27 = usp. AT 1543 B* (donekle); br. 29 = usp. AT 1572 B* (donekle); br. 30 = usp. AT 1806; br. 31 = AT 366 + 955; br. 32 = Ciganka kuka za obješenim mužem; br. 33 = usp. AT 1889; br. 34 = AT 1366 A*; br. 35 = usp. AT 219*; br. 36 = usp. AT 1565 A* i 1324*; br. 37 = o vukodlaku; br. 42 = AT 707; br. 43 = usp. AT 1408 B; br. 44 = AT 1806 + 1806 B*; br. 47 = AT 1699; br. 49 = usp. AT 851 A (daleka sličnost); br. 50 = AT 1319*; br. 51 = AT 1419 C; br. 52 = AT 822; br. 54 = usp. AT 1373 A; br. 55 = AT 1889 B; br. 56 = AT 672 D + Motif Index C 963 (posve slična priča iz Bačke ob- javljena je u kalendaru Srbobran, 1893, str. 78—81); br. 58 = vještice sijelo; br. 60 = AT 1920 H + 1962 + 1960 G + D, usp. 1886; br. 64 = usp. AT 63 i 61; br. 67 = AT 760* (predaja); br. 68 = AT 2200; br. 69 = AT 1960 G + 1886; br. 70 = AT 155; br. 72 = AT 1634* + usp. AT 2411; br. 73 = vojnik natjera grofa da jede izmetine; br. 74 = korteš obećaje biračima da će im napraviti školu i djecu; br. 75 = usp. AT 2200; br. 76 = usp. AT 1634* (donekle); br. 79 = usp. AT 759; br. 80 = AT 1335*; br. 81 = AT 1536 C; br. 82 = AT 1833**; br. 83 = AT 1210; br. 84 = divovska baba i haramije (predaja); br. 86 = AT 1634* (1960 A i dr.); br. 91 = kvočka »doji« piliće + AT 1889 G; br. 92 = AT 1565; br. 93 = AT 1415; br. 94 = AT 1456; br. 95 = AT 1383 + 1791; br. 96 = povijesna predaja o grofici koja je zbog tlačenja kmetova morala poslati kralju »od sebe tri funte mesa« (v. Narodna umjetnost, knj. 2, str. 141 i 144); br. 98 = AT 1875; br. 99 = Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 26, br. 114 i knj. 27, str. 92; br. 100 = AT 1634*; br. 101 = AT 1825 B; br. 102 = AT 1950; br. 103 = kovač brije grofa i magarca; br. 104 = AT 760* (predaja); br. 105 = AT 921 A, B*, F* + 1557; br. 106 = usp. AT 1526 A; br. 107 = usp. AT 876; br. 108 = usp. AT 1354; br. 112 = AT 1634*; br. 115 = AT 1960 J, Z; br. 116 = AT 1960 D; br. 117 = AT 852; br. 118 = podzemni glas traži plaću za građenje kuće na svome zemlji-štu; br. 119 = AT 1962 (1960 G i dr.); br. 120 = o hajducima (potkovaná starica i dr.); br. 121 = usp. AT 317 (daleka sličnost); br. 123 = AT 1642 A i dr.; br. 124 = AT 2251.

Maja Bošković-Stulli

ROLF WILH. BREDNICH, VOLKSERZÄHLUNGEN UND VOLKSGLAUBE
VON DEN SCHICKSALSFRAUEN. FF Communications No 193, Helsinki 1964.

Ova monografija, prvenac mladoga autora, zahvaća jednu značajnu, privlačnu i kao cjelina u literaturi do sada neproučenu temu: narodne pripovijetke i vjerovanja o sudenicama. Knjiga je podijeljena u dva govoro samostalna dijela, od kojih prvi razmatra narodne pripovijetke i predaje, a drugi narodna vjerovanja.

U prvom dijelu knjige prikazane su antične predaje o predodređenoj sudbini (staroegipatske i grčke; poimence o Meleageru, Alkesti, Edipu i dr.), zatim orijen- talne (posebno pripovijetke o predodređenom braku; Aa Th 930 i 930 A) te napokon evropske predaje o predodređenoj smrti (Aa Th 934 s podskupinama), kao i neke pojedinačne pripovijetke s motivom sudbine. U drugom se dijelu knjige prikazuju vjerovanja o ženama što određuju sudbinu u tradiciji grčkoj, albanskoj, rumunjskoj, slavenskih naroda, ciganskoj, baltijskoj, zatim u tradicijama finsko-ugarskih, roman- skih i germanskih naroda — od najstarijih svjedočanstava do danas.

Centralno mjesto u razmatranjima o sudenicama zauzimaju u ovoj knjizi tra- di- cije jugoistočne Evrope. Autor je, naime, nakon što je o svakoj razmatranoj tradiciji prikupio i prikazao niz primjera (koji svojom širinom zahvaćanja i obila- tošću istinski imponiraju — premda se i opaža da još uvijek nisu potpuni), nastojao utvrditi njihovo porijeklo, svakoj tradiciji posebno; u većini slučajeva trag ga je odveo na Balkanski poluotok — ponajviše u Grčku ili južnoslavenskim narodima. Jesu li i u kojoj mjeri ta utvrđena porijekla i putevi širenja tačni, teško je nasumce tvrditi, bez detaljnijega dopunskog studiranja. Autorova se kritička zaključivanja o tome u znatnijoj mjeri osnivaju i na brojnim pojedinačnim prijašnjim studijama (koje se u imponantnom opsegu navode u popisu literature, a dodali bismo im i najnoviju raspravu G. Megasa »Die Moiren als funktioneller Faktor im neugriechi- schen Märchen« u zborniku Märchen, Mythos, Dichtung, Festschrift zum 90. Geburts- tag Friedrich von der Leyens. München 1963, str. 47—62); uz to i građa koju autor donosi djeluje prilično usklađeno sa zaključcima o porijeklu, pa nećemo pogriješiti ako ih u većini slučajeva prihvatimo kao tačne ili bar tačno usmjerene, ma da ne i do kraja provjerene minucioznim uspoređivanjem cjelokupnog fonda varijanata.

Kada se pročita ta knjiga, osjeća se zadovoljstvo zbog stečenog saznanja o raši- renosti među narodima i o oblicima javljanja tih tako zanimljivih i važnih narodnih tradicija o sudenicama i srodnim bićima. Pa ipak, osjećaju se i nedostaci, za djelo mladog autora posve razumljivi.

Metodološki pristup osnovnoj temi i samo njezino postavljanje nisu dovoljno jedinstveno i jasno određeni. Bilo bi organski prirodnije da je sadanji drugi dio knjige (o vjerovanjima) stavljen na početak, kao podloga i tumačenje onih priča i predaja koje iz tih vjerovanja izviru, umjesto obrnutog redoslijeda. To, dakako, nije samo pitanje formalnoga reda nego i drukčijeg shvaćanja osnovnog problema. Možda bi se, uz takav pristup, bila izbjegla stanovita nejasnoća u određivanju pred- meta raspravljanja. U knjizi se, naime, kako joj i naslov kazuje, osnovna pažnja obraća ženskim bićima što u narodnom vjerovanju i priči određuju čovjekovu sud- binu u času rođenja. Samo se periferno dotiču i druga bića s tom istom funkcijom, a sasvim je na rubu autorova interesa bogati kompleks ostalih tradicija vezanih uz vjerovanja o sudbini. Etnološko objašnjenje tih vjerovanja postaje zbog toga ograničeno okrnjeno i jednostrano, a pripovijetke i predaje opet, koje u monografiji zauzimaju centralno mjesto, razmatraju se iz istog razloga s jednoga gledišta koje njima kao pripovjedačkim strukturama nije dovoljno svojstveno.

Autor smatra da sve ove prozne pripovjedačke tradicije koje sadrže motiv sudenica i sudbine sačinjavaju sasvim posebnu cjelinu, čak odvojenu vrstu (Gattung) negdje između pripovijedaka i predaja, tako da pri tome jedan tematski moment (ili čak i manje bitan motiv) treba da baci u zasjenak sve one do sada utvrđene kriterije strukture, oblikovanja i temeljnih sadržaja narodnih pripovijedaka po ko- m- mja se one inače dijele (ne odbacujem apriori mogućnosti i drugih mjerila za utvrđivanje vrsta, ali su ona moguća samo u okviru cijeloga sistema a ne kao izu- zetak za jednu tematsku skupinu).

Ispitujući motiv sudenica u pojedinim tipovima pripovijedaka tako da unapri- jed traži ta mitska bića (sudenice, moire) — umjesto da primaran bude interes za funkciju određivanja sudbine u pripovjednoj cjelini, a sama bića koja je određuju